

HOOFSTUK XII.

TRANSVAAL-PERIODE.

Omtrent hierdie tijd het Ds. Du Toit die onderstaande aantekeninge laat maak :—

„Die Transvaalse regering was volkome eens met die grondslaë wat ik neergeleg het vir 'n nuwe onderwysstelsel. Ook die volksraad. Die keelkwaal waaraan ik gelij het en die gewig van die roeping het mij laat besluit om die superintendentskap aan te neem.

„Een van die voorwaardes mijnersijds was, dat ik mijn status als predikant sou behou en vryheid sou hê om genademiddele te bedien, waar ik geroepe werd. Toen ik die voorstel doen in die uitvoerende raad, sê die oue christenstaatsman Kruger: “als jij jou amb wil weggôi, dan wil ek jou nie hê nie.”

„Mijn eervol ontslag werd gegee onder die voorwaarde, dat ik ontslag neem als predikant van die Noorder Paarl Gemeente, maar nie als predikant van die Ned. Ger. Kerk nie. Bij mijn ambsaanvaarding het ik daarvan kennis gegee aan die drie Hollandse Kerke. Die Ned. Ger. Kerk het besluit mijn status te erken en het mij toegelaat te preek en die sakramente bedien, waar gevraagd. Die Herv. Kerk het mij wel toegestaan om te preek maar nie om sakramente te bedien nie, daar ik g'n predikant van hul was nie.

„Bij mijn ambsuitoefening was daar groot beswaar deur omstandighede van land en regering, hoewel ik die kragtige bijstand van president en regering had. Opstelling en reglementering van 'n nuwe wet, die nagaan van kwartaalstate, waarin met ieder leerling moes rekening gehou word, die organisasie en inspeksie van skole, die verkrijsing van bekwame onderwysers, die verskaffing van nodige leerboeke en skoolbehoefte moes ik alles persoonlik behartig, in die begin selfs sonder 'n sekretaris en altijd sonder 'n enkele inspekteur. Later het die regering mnr. H. Stiemens gegee, oudste ambtenaar van die republiek. Omtrent 8 jaar moes ik skole inspekteer deur die lengte en breedte van die land, sonder trein, sonder een enkele brug en met onrijbare paaie; dan nog die kantoorwerk; mijn aanwesig-

heid in die volksraad solang die sit, en heelwat staatswerk. Tot die koms van Dr. Leyds was ik die vertrouwde raadgewer van Pres. Kruger.

„Die enigste punt van verskil tussen die Kruger-regering en mij was die konsessie-politiek. Daarteën het mnr. Celliers (ed. van die "Volkstem") en ik hard gestrij. Naar mijn beskouing het die Transvaalse regering daarmee hul eersgeboortereg vir 'n skotel linse verkoop. Bowendien het dit aanleiding gegee tot korrupsie, soos ook spoedig geblyk het. Als skoolopsiener het Pres. Kruger mij nooit gehinder nie, maar mij die mees molike steun gegee.

„Die westelike grenskwessie was nog hangende (Stellaland en Gosen) en dit het moeilikheid gegee in verband met die afbakening van die westelike grens. Gnl. Joubert was spesiale kommissaris van Transvaal en Rhodes van die Hoë Kommissaris. Hul het mekaar ontmoet bij Mafeking, waar die vrijwilligers van Moshette onder Gey van Pittius nog altijd aan die veg was teën Engeland se beskermeling Montsoia. Rhodes wou hê gnl. Joubert moet hul stop, en op gnl. Joubert se weigering gaan hij terug. Daarmee het onderhandelinge afgebreek. Die Hoë Kommissaris stuur 'n ekspedisie uit onder Kol. Warren. Intussen was daar ook onluste in Sululand, waar ook Transvaalse burgers als vrijwilligers deelneem aan gevegte van kapiteins onder mekaar, onder aanvoering van Lukas Meyer.

„Gnl. Joubert werd teruggeroepe en ik naar die westergrens als spesiale kommissaris gestuur, met instruksie om dadelik onder beskerming van die Transvaalse vlag 'n end te maak aan die vegterij tussen die vrijwilligers en Montsoia, sodat albei partije hul stil moes gedra totdat die kwessie gereël was.

„Die hijsing van die Transv. vlag op Rooigrond deur mij als spesiale kommissaris was dus g'n annekasie van grondgebied nie, maar enkel om beide partije onder beskerming van die vlag te plaas.

„So is dan ook die sending van Warren op niks uitgeloop nie en sake werd met Engeland geskik, sodat Transvaal wel nie al die gronde gekrij het nie, waarop hul aanspraak gemaak het, maar tog 'n groot deel. Daarmee is die saak ge-eindig.

„Toen die Randse goudvelde opgang maak, is in die Paarl 'n syndikaat gevorm, wat twee afgevaardigdes naar Transvaal stuur en wel direk naar mij om mij 'n gratis aandeel aan te bied, met reg om ook betaalde aandele te neem mits ik hul help om goeie eiëndomme te krij. Die plase op die Rand was toen

almal in hande van Engelse spekulateurs, net één helfte van Langlaagte was nog in hande van ou mnr. Oosthuizen, wat met g'n mens wou onderhandel nie. Maar hij het mij met gesante van die syndikaat afgehaal en bij Pres. Kruger geb.eag en in sijn teënwoordigheid het ons die plaas van hom gekrij vir £8,000, wat in klinkende munt moes betaal word. Die Paarl-syndikaat het toen 1) die Paarl-Pretoria en 2) die Langlaagte Estate daarop gefloot, waardeur die aandele van die syndikaat, wat oorspronkelek £100 was, verkoop is vir £3,500. Dit het mij onwillekeurig in relasie gebreng met die maatskappije, waarvan ik direkteur was. Daar destijds verskillende ambtenare direkteure van goudmaatskappije was, het die volksraad 'n besluit geneem om dit te be'et. Daarop het sommige ambtenare vir hul betrekking als direkteure bedank, maar ik het die betrekking als skoolopsiener neergeleg, sowel als direkteur van goudmaatskappije, met die doel om naar die K.K. terug te gaan en mij te wij aan die drukpers maar veral aan die Afrikaanse Taalbeweging en Bijbelvertaling. Om mij van alles los te maak het ik al mijn besittinge geleg in 'n onbeperkte maatskappij van 7 aandeelhouers en het eers 'n reis gaan doen naar Europa. Mijn besittinge, wat geleg werd in "De Eendracht", werd deur medeledede gewaardeer op 'n waarde van oor die £140,000. Gedurende mijn afwesigheid in Europa het alles verlore gegaan en toen ik terugkom was daar niks nie. Die "Eendracht" moes in likwidatie gaan. Die likwidateurs het toen egter besluit om mij mijn persoonlike besittinge te laat behou met vrijheid om op mijn eie naam te blij handel drijwe (hul wou mij nie bankroet maak nie.) Om alle latere verwijte te voorkom het ik egter geen draad geneem nie en tot die huisraad en boeke laat verkoop.

"Toen ik op punt staan naar Europa te gaan en feitelik reeds van Pretoria het vertrek met mijn familie terwyl ons uitgespan was bij die eerste uitspanning dukant Pretoria, stuur Pres. Kruger 'n ekspres agterna om mij terug te roep naar Pretoria. Hij bied mij toen aan om mij dadelik weer aan te stel als Sup. van Onderwijs. Op mijn beswaar dat ik op reis is naar die K.K. en Europa, stem die Pres. toe mij eers daartoe verlof te gee, mits die aanstelling dadelik van krag is. Hij was selfs gewillig mij salaris te gee tijdens mijn afwesigheid. Dit wou ik egter nie doen nie maar ik het aangeneem die betrekking te aanvaar bij terug-

koms. In mijn betrekking het die Pres. mij nooit gehinder nie, bij alle verskil van insig. Hij was eens met die beginsel van mijn werk. Toen ik egter terugkom en vind dat ik alles verlore het, het ik onder die omstandighede met goedvinde van die Pres. die betrekking neergeleg, wat aangeneem was voor mijn vertrek." Tot sover die diktaat.

DIE BESOEK VAN '81.

Soos ons reeds gesien het, het Ds. Du Toit einde 1881 Transvaal vir die tweede keer besoek—die slag om sekerheid te krij of hij die benoeming van skoolopsiener sou aanneem. Die "Vo'ksblad" van die Kaap het destijds (September-maand) hierdie verontrustende opmerkinge gepubliseer en die "Volkstem" het dit oorgeneem :—

"De aanstelling van Ds. Du Toit als Supt. Gen. van Onderwijs in het Transvaalse is geen goed voorteken voor de vooruitgang van het land in de zaak van het onderwijs. Zijn Eerwaarde is allesbehalve onknop, maar zijn denkbeelden omtrent de verhouding van Kerk en Staat tot het onderwijs zijn zeer eenzijdig, achtende hij deze niet bevoegd om zich er mee te bemoeien; en ook zal het verlichte deel van het publiek zijn voor liefde voor de Afrikaanse taal en de fonetiese spelling van de *Patriot* als geen aanbeveling beschouwen.

"Ds. Du Toit zal waarschijnlijk het onderwijs zo reuelen dat wellicht de minst ontwikkelde boeren er mee ingenomen zijn, maar dat de verwijdering tussen hen en het best onderwezen gedeelte van het publiek er erger door zal worden."

Wat later, bij nadere kennismaking, kon die "Volkstem" meer geruststellend skrijwe en wel als volg:

"Ds. S. J. du Toit, de nieuwbenoemde Supt. van onderwijs die hier de voorlaatste week aankwam, vertrok Vrijdag naar Middelburg en de Z. Ooskt distrikten op weg naar Natal. Wij geloven dat de Eerw. heer zo goed als besloten heeft om de betrekking aan te nemen. Alvorens te vertrekken toonde hij ons zijn schema van onderwijs voor de jeugd van het land en we moeten zeggen, dat, uit een vluchtig oogpunt beschouwd, zijn plan zich schijnt aan te bevelen als prakties en degelik." (V. 5 Okt. '81).

Op 'n vergadering wat toen juis in Pretoria gehou werd, om die vereniging van die Hollandse Kerke te bespreek sowel als om die saak van onderwijs te bevorder, het Ds. Du Toit sig aldus uitgelaat oor sijn benoeming :—

"De Supt. van onderwijs wenste iets te zeggen naar aanleiding van het gesprokene en de welkomstgroet: hem gebracat door de leeraar van deze plaats.

“Over zijn aanstelling scheen een klein misverstand te bestaan. Hij had de betrekking van Supert. niet finaal aangenomen, maar was overgekomen om te raadplegen met de voormannen. Zo gewichtig was die taak in zijn oog dat hij volgaarne terugtreden zou als er iemand bekwaamer dan hij gevonden werd. Een tweede punt was dat door geheel Z. A. het systeem van onderwijs meer de dorpsbewoners dan de buitenlieden bevoorrechtte en dat wilde hij anders hebben. Men had hier gezien wie eigenlijk het volk was en bleef hij hier dan zou hij 't een hoofddoel maken om vooral het onderwijs op het platteland te bevorderen. Een ander hoofdpunt was dat het onderwijs Christelik moest wezen. Hoofd en hart waren één en lieten zich niet scheiden. Men moest geen waterhoofden en ledige harten aankweken. Stond het Chr. onderwijs niet vast, dan wilde hij er niets mede te maken hebben. Ten slotte wees hij op de biezondere leiding Gods met dit volk, wat door alle andere volken was opgemerkt.” (V. 5 Okt. '81.)

AANKOMS IN 1882.

In Maart 1882 het dan Ds. Du Toit met sijn familie in Pretoria aangekom, nadat hij finaal die Superintendentensbenoeming aangeneem het.

Die skrywer van hierdie reëls was toen maar vijf jaar oud. Tog stijg daar nog verskeie witte wolkies van skerpe herinnering op bo die wegduisterende gesigseinder van kinderverlee. Die skrywer sal daarmee die leser nie te veel lastig wees nie. Hij wil hier net maar één herinnering boekstaaf.

Die laaste aand van die reis het ons uitgespan voor die poort van Pretoria. Ons suiker was toen juis op en die skrywer proef nog die swart en bitter koffie, wat hij die aand bij wijse van uitsondering moes drink. Voordat dit helemaal donker was, het sijn moeder alleen langs een van die berg-rugge opgestijg om die éérste van ons almaal 'n blik op Pretoria te werp. Was dit 'n donkere voorgevoel van wat straks met haar sou gebeur?... Ons weet dit nie, maar een ding staan vas—toen werd haar 'n eerste aanskouwe gegun van die plek, wat haar laaste rusplek sou wees en waar haar stof nog rus!

DIE NUWE VADERLAND.

Ds. Du Toit, wat tot nog toe so hartelik met Transvaal meegeleef het, het dit ook van harte als sijn nuwe vaderland aangeneem. Dit blijk uit verskillende predikasies in die tijd gehou en in die “Getuige” afgedruk. Ons noem hier die preke getiteld: Waar Patriotisme (2 Kon. 10:15); Dit is Gods Vinger! (Ex. 8:19); voor de Heere en voor Gideon (Richt. 7:18); Uw Volk is mijn Volk (Ruth 1:16); Geen Smid in

Israël (1 Sam. 13:19—22); Onze Zonen en onze Dochteren (Ps. 144:12).

Ds. Du Toit het in al die preke gewijs op die nouwe band wat daar, volgens Gods Woord, moet bestaan tussen godsdiens en nasionaliteit, tussen geloof en staatkunde; en hij het gemeen dat Transvaal, kragtens zijn wonderbare verlossingsgeschiedenis en gunstige omstandighede, die eerst-geroepene was om aan die orige Suid-Afrika te openbaar die gerechtigheid van God. Sowel in sake van landsregering als met opsig tot die openbare volkslewe. Met grote geesdrif het Ds. Du Toit dan ook zijn betrekking als skoolopsiener aanvaar. Zijn verwagting was hoog gespanne!

Laat ons maar enige sitate uit die predikasies gee. Vireers uit die een get. : "Dit is Gods Vinger."

"Behalve in Israël, als Gods besonder uitverkoren volk, was de hand Gods in de geschiedenis van geen volk der aarde zichtbaarder dan onder ons in verband met de gebeurtenissen in Transvaal. Volgens menselike berekening was er voor de Transvaalse bevolking niet de minste kans om een oorlog met het machtige Engeland te kuanen volhouden" (Get. I bl. 49)

Dan uit die ander get. : "Voor de Heere én voor Gideon."

"Zou er ook nu niet mogelijk daar in Transvaal, of liever in gans Z. Afrika, hetzelfde gevaar dreigen, als Israel onder Gideon. Als Transvaal Jehova *alleen* de eer geeft, Hem blijft vereren en dienen, dan zal de verlossing blijvend, de vrede duurzaam, en voorspoed groot zijn... Maar als zij de eer beginnen te delen tussen de Heere en hun moed, of tussen de Heere en hun net-schieten..., dan zal de Heere spreken: mijn eer zal ik aan geen ander geven... Wij hebben ons verblijd, dat zowel de leidlieden als het volk in de Transvaal tot hiertoe aan de Heere alleen de eer geven voor hun verlossing. Dat hun leuze nu blijve: Voor de Heere *alleen!* Zij worde nooit: Voor de Heere—*én voor Paul Kruger!* Of: Voor de Heere—*én voor Piet Joubert!*" (Get. I bl. 84.)

Verder uit die preek get. : "Uw Volk is mijn Volk."

"Stamverwanten, Geloofsgenoten! Uw druk was zwaar—wij hebben die met u gedragen. Wij hebben met u de bange nood doorgeworsted. Wij hebben samen met u gekermd voor Gods aangezicht. Wij klaagden reeds alsof onze ontlukende nasionaliteit met algehele ondergang bedreigd werd.—Daar woog een last op ons hart, te zwaar om te dragen. Wij gevoelden dat het ging om heel ons nationaal bestaan. En God in de hemel heeft ons gekerm gehoord. Hij heeft ons verlost. Wat wij dachten de banden des doods en de angsten der hel te zijn, ziet dat waren de barensweeën van onze nationale geboorte." (Get. I bl. 181, 182).

Eindelijk enige woorde uit : “Onze Zonen en onze Dochteren.”

“Groots en edel is de taak van degenen die door God geroepen zijn in zulk een gewichtige tijd van overgang de teugels van het bewind in handen te hebben ener jonge republiek, die allicht een nog belangrijker toekomst *vóór* zich heeft dan haar belangrijk verleden. Ja, ik erken en respekteer de verantwoordelijkheid van die mannen en ik bid God geduriglik om hun licht en kracht te zijn; maar ik beijd hen niet, zolang ik de eer heb de mannen te helpen vormen die na ons arbeiden en strijden en lijden en heersen zullen...

“Ik dank God en naast Hem de regering van de Z. A. Republiek, dat zulk een grootse taak mij in de handen werd gelegd—in deze zo zwakke handen. Maar ik gevoel het de roeping is te groot voor mijn zwakke krachten. Waarom ik gedurig God smeken blijf om, volgens zijn regel, zijn genade en kracht aan ons te vermenigvuldigen. En bij regering, wetgeving en bevolking blijf ik aandringen op versoening, ondersteuning en samenwerking, ten einde ik in staat gesteld moge worden het volk van de toekomst te helpen vormen!” (Get. II. bl. 115, 116).

DIE “VOLKSTEM” EN DIE ONDERWIJSWET.

Onder ons hoofstuk “C.N.O.” werd die grondslaë besproke, waarop Ds. Du Toit die onderwijs van die republiek wou opbouw. Ons het daar gesien wat Ds. Du Toit se beskouwings was en ons sal hom strakkies nog eens die woord gee.

Nou voeg ons hierin die geveele van 'n koerant, wat seker nie partijdig was nie. Dis 'n uittreksel en aanhaling uit die “Volkstem”-leader van 5 Apr., 1882 :—

“De sombere voorspellings van sommigen, “dat in de scholen nu niets anders onderwezen zou worden dan Bijbel-lezen, psalinzingen en vragenboekje-leren”, is volstrekt niet bewaarheid. Het te geven onderwijs sluit in al de vakken van 'n gezonde, veelzijdige en degelike opvoeding, waarby ook begrepen worden, Bijbel-lezen, enz., en het bepaald konfessionele onderwijs word uitdrukkelik uitgesloten.

“Had men bepaald als ontwijfelbaar aangenomen, dat de “Patriots-taal” in de school ingevoerd en aan de leerlingen opgedrongen zou worden, in de bepalingen vindt men geen zweem daarvan, integendeel,—“t onderwijs zal gegee worden in de *Nederduitse* taal.”

Beswaar word dan gemaak teën Bijbellees en behandeling van Bijbelse geskiedenis met die oog op Rooms-Katholieke.

“Nog een bezwaar hebben we tegen de Alg. Bepalingen, en dit is, dat 't Engels nodeloos te ver achteruit gezet is. Dit bezwaar ontstaat waarlik niet uit enige de minste voorliefde voor 't Engels, dat weet iedereen die ons kent. Wij weten heelgoed, dat in de britse kolonies van Zuid Afrika de hollandse taal op de scholen óf geheel geïgnoreerd óf op gelijke lijn gesteld wordt met buitenlandse talen, ja, zelfs met de Kaffertaal. Dat weten we, en 't grieft ons diep. We beseffen tevens de noodzakelijkheid om de indruk weg te nemen, alsof iemand juist Engels kennen moet om als 'n man van opvoeding te kunnen doorgaan. Maar ook beseffen we de noodzakelijkheid voor iedereen, die in Zuid Afrika vooruit wil komen, om zowel 't Hollands als 't Engels grondig te verstaan. Daarom hadden we gaarne gezien, dat in 't Elementair Onderwijs ook de beginselen der engelse taal, en in 't middelbaar onderwijs 'n grondige kennis ook van de engelse taalkunde waren opgenomen, zonder natuurlik dwang uit te oefenen op zulke ouders, die hun kinderen bepaald geen Engels willen laten leren”...

WAAROM G'N ENGELS.

Waarom Ds. Du Toit Engels uitgelaat het, wil ons hier bietjie nader ondersoek. Misskien was sijn gedagte: Engels kom vanself! Daarbij moet 'n mens bedenken, dat toen juis in die Kaapkolonie die sware strijd ten gunste van Hollands aan die gang was. Hoeseer Hollands toen daar verdruk werd, is uit 'n ander hoofstuk genoegsaam duidelik.

In ieder geval werd later Engels wel onderwese op die Transvaalse elementêre skool, wat die skrywer hiervan uit persoonlike ervaring weet.

Die “Patriot” van 28 Apr. 1882 bespreek ook die Transvaalse onderwijswet en sijn gevoele, wat ons hier afdruk, was seker min of meer die van Ds. Du Toit. Dis wonderlik wat 'n gesonde opinie ons taalmanne *destijds* al had oor die opvoedkundige betekenis van die moedertaal. Hier is die stuk :--

“Taal.—Dis 'n allerbelangrikste punt. Dit doet ons bepaald genoeg dat Engels by elementaire onderwys uitgesluit word. Ni dat ons teun Engels leer is ni. Lat di wat tyd het dit leer. Mar waarom di kosbare tyd daarmé verkwis van kinders wat nouweliks tyd het om di onmisbaarste dinge te leer, en dit in Engels tog nooit so ver sal bring dat hulle daar enig nut van kan hê'ni. Om diselfde rede had ons “Nederduits” gaarne vervange gesien deur Volks- of Landstaal. Dan kon Hollans en Afrikaans na verkiesing gebruik wees. Dis tog seker dat menig kind di skool sal verlaat sonder genoegsaam

Hollans te ken om dit te kan gebruik ; terwyl hy in di tyd wat hy met Hollandse taalkunde deurgebring het heel wat wetenswaardigs, nuttigs, en nodigs kon geleer hê. Oek Hollans is ons in sekere mate 'n vreemde taal, wat deur ons kinders mar sleg *verstaan* word. En wat van Engels waar is, is oek waar van Hollans, al is dit dan in mindere mate.

Di taal van di volk behoort taal van di skool, medium van onderwys te wees, of di kinders doet papegaaierwerk met *klanke* na te boots wat hulle ni verstaan ni...

Deur kinders in 'n vreemde taal te onderwys word hulle *geheuge* met 'n bietji kennis opgevol, kom hulle *herinneringsvermoge* in werking mar hulle *verstand*—hulle *denkvermoge* blyf onontwikkeld.

'n Groot gedeelte bring dit ni eens sover dat hulle behoorlik kan verstaan wat hulle lees ni. Hulle verlaat di skool. Wat ingepomp is kan hulle ni gebruik ni. Daartoe ontbreek kennis en geleentheid. Langsamerhand raak verlore wat hulle geleer het, tyd en geld daaran besteed is verlore.

Word daarenteen di Volkstaal as medium van onderwys gebruik, dan kan di kinders verstaan wat hulle leer, word *verstandelik* in plaas van *werktuigelik* ontwikkel, en kan die meeste profyt trek van die korte tyd wat 'sommige mar het om skool te gaan. Dan word ni mar net ingepomp ni, mar uitgehaal of ontwikkel wat in di kind self is. Gaat so'n kind uit di skool uit dan kan hy gebruik wat hy geleer het en op die weg van ontwikkeling voortgaan."

"BEEFT TIRANNEN WIJ GROEIEN OP !"

In verband met Ds. Du Toit s'n opvoedkundige en nasionale gevoelens is ook karakteristiek wat hij gesproke het bij die opening van die Opleidingskool te Pretoria. Aan die "Volkstem" van 10 Jan. 1883 ontleen ons wat hier volg.

Ds. Du Toit open met 'n kort gebed en introduceer mnr. Louis, die onderwyser. Dan sê die verslag: "De Superintendent prees deze als een bekwame onderwijzer en wijst erop dat het volk getoond had een hart te hebben voor het onderwijs van de jeugd. Toen hij hier kwam bestonden er slechts 3 scholen in 't land voor elementair onderwijs. Tans waren er reeds 70 tot stand gebracht en nog ruim zoveel in een staat van voorbereiding. Nu wordt er voorziening gemaakt in de dringende behoefte aan onderwijzers. Voorheen moest er gezocht worden voor onderwijzers in de Vrijstaat, Kaap Kolonie en zelfs in Holland. Deze inrichting stelt zich ook ten toel 't opleiden van ambtenaren. Wij moeten de vreemdelingen die ons tot nog toe geholpen hebben niet minachten maar als een volk zelfstandig wil wezen moet het zichzelf helpen en dat ons volk dat wil heeft het getoond. Ten slotte spreekt hij de kinderen aldus toe :

„Gedurende de Franse revolutie richtten de jongelingen van Parijs een vereniging op, die zij „de Bende der Hope” noemden met het motto: “Beeft tirannen—wij groeien op.”!

„Nu hadden wij hier geen tirannen, maar laat het laatste gedeelte van het motto ook de leuze van de jeugd alhier zijn. Laat hen beseffen dat zij opgroeien voor hun land, volk en godsdienst. Soms had spreker het bejammerd dat wij niet hebben mogen samendoen met de oude voortrekkers, die het land gezuiverd hadden van wilden en ongedierten. Maar wel bezien hebben wij geen reden om ontevreden te zijn. Wij hebben wel geen leeuwen en barbaren te overwinnen, maar toch veel grote dingen. Hij wilde bijkans als profet optreden en zeggen dat de jongelui die hier voorbereid worden nog medewerkers kunnen worden tot en getuigen van het hijsen, niet alleen van de vlag der herstelde republiek, maar van een verenigd Zuid-Afrika, van het lopen van het stoompaard door onze vlakten en nog zovele andere verbeteringen. Hij besloot met bij de leerlingen aan te dringen om hun mikpunt hoog te stellen en het doel van hun streven hoog in hun vaandel te schrijven.”

GROTE SMART.

In Pretoria het Ds. Du Toit 'n tamelik ruime huis betrek, geleë ongeveer halfpad tussen die kerkplein en die oue begraafplaas. Skrijwer hiervan herinner hom die hele situasie nog goed. Daar was die huis, 'n end in die erf ingebouw, met die kombuis naar die straatkant en die voorkant, uitsiende op 'n liefelike blomtuin. Langs die straat was daar tralies, ondersteund deur grote witte pilare, pilare waarop die twee broertjies geklim het om die verbijtrekkende burgers naar en van Mapoch in oëskouw te neem. Aan die een kant van die huis was 'n geweldige roosheining, waarin ons tonnels gemaak het om in tijd van kindernood weg te kruip! Aan die anderkant het ope saailande gelê.

In die huis het Ds. Du Toit 'n smart getroffe, waarvan hij sijn intieme vrinde meedeling gedaan het in die boekie: *Lijden en vertroosting*. Uit die smartboekie, wat nie in die handel was nie, gee ons hier tamelik lange sitate. Daarin sien die leser die beeld geskets van Ds. Du Toit se eggenote, die beeld van 'n egte vrou en moeder, en ons weet dat menige lesere daarin haar eie onbeskrewe lewensgeskiedenis sal terugvind. Dan, van Ds. Du Toit se inwendige lewe

weet ons nie veel nie. Hier maak hij hom egter bietjie nader aan ons bekend. Dis die redes waarom ons soveel aanhaal. Natuurlik het "Lijden en Vertrouwing" vir die skrijwer van hierdie werk onskatbare waarde. Dit laat die in-angs-deurleefde oomblikke maar ook die naief-wonderbare vertroosting van 'n kindersiel weer fris in sijn voorstelling opleef. In die oomblikke het hij deur die slaapkamer-venster aanskouw hoe sijn vader met die sterwende moeder worstel. En toen alles verbij was, werd hij deur vrindehand oor die doodsbed opgehef, om die doods-gelaat verlaas te kus. Daarna het hij gestaan, aan die hand van sijn ouere broertjie, bij die ope graf en het hij die twee jongere sustertjies gesien in hul swart kleertjies. Eindelik het hij als 'n kind gemijmer oor die kuil daaronder en die ligskemering daarbo—die een 'n nare werkelijkheid en die ander 'n voorwerp van geloof.

So dikwels hij dan ook die graf in Pretoria besoek en denk aan die bietjie stof daaronder met die opskrif daarbo: "ik geloof de opstanding des vlezes", dan gaan hij weer weg met die sug: (Og Heere, ik geloof, kom mijn ongelowigheid te hulp!

OPDRAG.

Die smartboekie begin met 'n "Opdracht aan de teder geliefde helaas! mij vroeg ontnomen levensgezellin, vroeger mijn vreugde, hulpe en sieraad, nu mogelijk mijn schutsengel, eenmaal, geve God het, mijn geleigeest naar het land der heerlijkheid." Met weinige weglatings gee ons die merkwaardige stuk:—

"Aan wie toch anders *kan* ik dit gedenkschrift, gewijd aan uw nagedachtenis, opdragen, dan aan U? Over U te spreken, aan U te denken, van U te schrijven, is toch de enige verkwikking voor dat verbrijzeld harte, welks lijdens te verzachten steeds uw vreugde was. Zoudt gij mij dan deze troost in mijn lijdens, deze verkwikking in mijn smarte, die alle andere vreugde doet ontvluchten, misgunnen?.. Dat kan, dat mag ik niet denken, overtuigd als ik ben dat de dood U wel *lichamelik* aan mij heeft ontscheurd, maar de liefdehand niet kon verbreken, noch uw tedere gezindheid kon veranceren.

Of zou uw schuchtere bescheidenheid, uw stille godsvrucht, uw eerschuwe ootmoed afkeuren dat na uw dood de lof van een deugdzaam leven vermeld worde, die gij op aarde zo zorgvuldig zocht te vermijden?.. Maar uw zachte meegaandheid, uw tedere volgzaamheid, uw echt vrouwelike onderworpenheid, die in het leven zo edelmoediglik zich boog voor de sterkere wil van hem aan wie uw wil onderworpen was, zal ook in dezen niet tegenstreven ook waar gij heden, bij hoger licht en heiliger zin, de zaken beter doorziet dan hij die nog in des levens nevelen wandelt

En bovehdien, dit Gedenkschrift is maar voor *vrienden*, voor die vriendenkring, waarin uw liefde haar leven vond op aarde. Neen, voor de wereld zal ik uw deugden niet uitbazuinen. Te wél

weet ik dat gij uw loon niet *hier* zocht, maar ontweek, wetende dat het in de hemelen verborgen is, gelijk gij uw stille deugden hier voor de wereld verborgen hield. Maar gun mijn hart dit gering eerbewijs aan de heengegane, wier (helaas, niet genoeg vergolden) liefde ik heden niet anders lonen kan. En mogelijk dat dan mijn *verlies* de "treurende Zions" tot *gewin* worde.

Vaarwel, onder alle stervelingen meest geliefde op aarde! Vaarwel in het land der heerlijkheid! Daar zijt gij wis geen vreemdelinge. Daar zijn de "vrome, vroeg gestorven vrienden," die U inwachten, die U rondleiden door de dreven der gelukzaligheid; daar is uw Verlosser en Middelaar. Ik mis U; de aarde is voor mij ledig; mijn hart bloedt. En toch, ik misgun U uw geluk niet, daar gij door het Lam geleid wordt aan de levende fonteynen der wateren!

Vaarwel; ontvang hierbij de afscheidsgroete, welke ik U in de doodsworstelingen, onder verstandsverbijstering en lichaamsbenauwdheid, niet geven kon, daar de Doodengel U uit mijn armen weggenomen had voor ik het zien of bemerken kon. Of laat zich geen afscheidsgroete uit dit strijdperk overbrengen tot de overwinnaars daarboven? Dan blijve dat gemis van een afscheidsgroete een wonde te meer in mijn verbrijzeld hart, totdat gij mij de welkomstgroete biedt bij het licht der eeuwigheid! En lang zal het toch niet meer duren. En bovendien de tekenen der tijden kondigen mij de spoedige verschijning van uw en mijn Zaligmaker aan, welke ook ik liefheb, en waarnaar ik nu te sterker verlang omdat gij een der in Hem ontslapenen zijt, die Hij met zich weerbrengen zal in heerlijkheid. En bezwijkt vooraf mijn vlees en mijn hart, dan zal mij de eerste welkomstgroete door U geboden worden, onder al de gezaligden de nauwst aan mij verbondene door de onverbreekbare banden ener liefde die sterker is dan de dood. Of mag ik een wens uitspreken? Zondig ik hiermede, dan vergeve de Algoede God zulks aan een door droefheid overstelpt gemoed. Gehengt het de grote God, "onze Vader ook in 't rijk der doden," dan wenst mijn hart, dat gij mijn Geleigeeft zijt door dit moeitevol leven, de dagen die ik hier nog doorworstelen moet. Wie toch onder de "geesten der volmaakte rechtvaardigen" zal mij trouwer vergezellen, dan gij die hand aan hand het levenspad met mij hier beneden hebt bewandeld? Wie zal zachter mijn ogen sluiten bij de jongste snik; wie mij vroliker de eeuwige dageraad tegemoet voeren?... Maar, is deze éne mijner vele dwaze wenssen, in kortzichtigheid geuit, dan pleit ik vergeving in het albetalend zoenbloed van mijn Middelaar.

Vaarwel, niets heb ik van u zichtbaars over dan de 4 lieve, moederloze weesjes, in wier jonge harten gij de liefde tot onze enige Zaligmaker zo vroeg zocht in te planten, met woord en voorbeeld. Wat een vader, onder 's levens druk doen kan, om hen U en de lieve Heiland niet te doen vergeten, maar U beiden eenmaal in de armen te voeren, dat hoop, dat wens ik te doen. God helpe mij!

"Vaarwel, *mijn* geliefde Beth! Steeds de mijne, nog de mijne, ook in de dood, weldra weder in de opstanding uit de doden! Leef daar boven bij uw Verlosser in heerlijkheid! Hier beneden ook blijft gij leven in mijn hart! Zuchtende en strijdende, worstelende en arbeidende, tel ik de dagen, totdat dezelfde Dood die ons gescheiden heeft ons weder verenigt, of totdat de blijde morgen van de opstanding ons wederom elkander in de armen voert, voor eeuwig! Was het maar een stap, een oogwenk, welke ons scheidde, ook tussen afgescheidenheid en herenging is maar een stap, een oogwenk.

Vaarwel, uw lichaam heb ik aan de aarde toevertrouwd met het geloofswoord: "*Ik geloof de wederopstanding des vleesches en een eeuwig leven!*" Dat woord heb ik op uw grafsteen laten graven. Daar sluimere uw asse, gelijk gij rust voor de troon! Ik volg U!... Tot wederziens!"

HAAR LEWENSBEELD.

Hierop volg dan 'n vlugtige skets van haar lewe :—

1. *Nederigheid voor God en mensen* is een van de heerlike trekken uit haar ras vervolgen leven, die mij nog steeds tot een leerrijk voorbeeld naalijft. Ik noem deze deugd het eerst, niet zoever omdat zij juist bij haar boven andere deugden uitblonk, maar omdat zij de eerste deugd en het ware kenmerk is van de genade Gods in de ziel. Hierbij denk ik aan de grote Kerkvader Augustinus, die door een heiden gevraagd . " Welke is de eerste deugd bij de Christenen ? " ten antwoord gaf. " *Ootmoed!* " " en welke de tweede ? " " *OOTMOED!* " — " en welke de derde ? " " *OOTMOED!* "

Die ware ootmoed des harten nu kenmerkte heel haar huweliksleven. Goed geleerd, de eerste van een onzer eerste Damesinrichtingen, heb ik haar toch nooit met haar geleerdheid zien pronken ; veeleer zou men uit haar voorkomen oordelen dat zij volstrekt niet meespreken kon. Slechts van een paar malen heb ik gehoord, dat zij, in mijn afwezen, leerstellige punten uit mijn verklaring van de ou vervulde profetien, en van welker gegrondheid zij innig overtuigd was, heeft verdedigd.

Zo ook met haar kleding. Uit goeden huize was zij in jeugdige, achttienjarige leeftijd, bij ons huwelijk, goed toegerust met kleedij naar de nieuwste modes. Doch zonder dat ik er ooit een woord tegensprak, heeft zij, zelfs met onze sobere middelen van bestaan, alle kledingstukken die enigzins uitstekend waren yeggedaan, en zich van nederige kleedij voorzien, waarin zij dan ook steeds tot een voorbeeld was

Zo ook met geheel haar huishouding en het kleden der kinderen ons door God verleend. In de stilte heb ik duizendmaal moeten bewonderen, hoe zij de ware netheid wist te bewaren, als middelmaat tussen een ijdel optooien en slordigheid.

Maar vooral in haar vrienden kon men haar ware nederigheid leren kennen. Door onze positie, waar wij ook woonachtig waren, met hogere zowel als lagere kringen in aanraking komende, koos zij steeds haar vertrouwde vrienden uit de nederigen in den lande. Met de hogen en " stijven " om te gaan beviel haar niet was haar een onmogelijkheid...

2. En zo heb ik reeds 'n tweede trek afgebeeld : *Zachtmoedigheid*. En hierin moet ik waarlik verklaren, heb ik haars gelijken op aarde nooit gezien. Dit verstaat gij wanneer ik u zeg, dat ik gedurende onze negenjarige echtverbindtenis haar nimmer kwaad of toornig heb gezien ; nooit een hard of verwijtend woord van hare lippen heb gehoord. Als ik mogelijk (en hoe bitter rouwt het mij nu!) een hard woord haar toevoegde, of als iemand anders haar verongelijkte met woord of daad, dan zweeg ze, en ging in de eeuzaamheid voor haar God wenen. Zelfs tegen een dienstbode heb ik geen hard woord ooit van haar lippen gehoord ; waaronder zij natuurlik veel lijden moest in deze tijd, daar zij het moeilikst en verachtelikst werk in de huishouding liever zelf deed dan dat daardoor ongenoegen in de huishouding komen kon.

En toch was deze zachtmoedigheid bij haar geen wikelike zwakheid of schuldige toegevendheid. De ontrouwe bediende laat zij liever gaan, als het te ver gaat en sukkelde liever zelf ; wanneer haar rechtmatige ambitie gekwetst werd ontweek zij de trotse bejegening en liet de persoon alleen. En vooral jegens haar lieve kleinen bleek haar zachtmoedigheid geen onverschoonlike zwakheid te zijn : zij wist hen te kastijden waar het tot hun nut was, zo zelfs dat zij mij, bij de vele lasten des levens die ik te torsen had, mijn vaderplicht vergemakkelike.

3. En dit leidt mij tot een derde eigenaardigheid in haar karakter: haar *hulpvaardigheid*. Is deze juist de roeping der vrouw; de man tot een "hulpe" te zijn, dan was zij een "vrouw" in de ware, edele zin des woords. O, hoe wist zij zich in alles naar mij te schikken; mijn zwakheden te helpen dragen; mijn levenstaak te verlichten! Geheel de last der huishouding nam zij op zich; al de zorg voor de kinderen nam zij van mijn schouders; van financiële moeilijkheden wist ik niets: zij regelde al onze geldzaken; zij liet mijn klederen maken; zij sneed mijn haar; zij kocht hout en alle levensmiddelen voor de huishouding; zij verzorgde mij met schrijfbehoeften, enz., enz., enz. Kort voor mijn vertrek van boven vroeg een vriend mij: "Hoe ik met zulk een zwak gestel zoveel werk kon afdoen?" Nu zou ik hem beter kunnen antwoorden, nu ik zie hoeveel minder ik doen kan nadat zij mij ontnomen is. Ik kreeg nu brieven van sympathie van vroegere gemeenteleden, van onze nationale partij, van onderwijzers en schoolbesturen, van bestuursleden van de Afrikaner Bond, enz., allen die zich om mijn werken aan mij verboden gevoelen en nu met mij treuren. Maar weinig beseffen zij hoeveel zij samen met mij aan haar te danken hadden, en nu met haar heengaan verloren hebben. Ja, mijn levenshulpe is mij ontvallen!

Hoe gedwee bewilligde zij in alles! Toen ik het eerste telegram uit Transvaal ontving, om alhier Superintendent van Onderwijs te worden, zeide ze: "Dat zou ik toch wel niet aannemen, want ik ben te huiselijk van aard; en dan moest ik zoveel van huis zijn." Maar verder liet ze de zaak over aan mijn stille overweging voor God. En toen ik haar mijn besluit mededeelde, hoe zwaar de opoffering haar ook viel, aldus vrienden en magen te moeten verlaten en om dan nog in den vreemde grotendeels ook van mijn tegenwoordigheid verstoken te moeten zijn, toch onderwierp zij zich niet slechts gewillig, maar blijmoedig schikte zij alles in orde. Het enige waarover ik haar dan ook alhier heb horen klagen is: dat ik zo dikwels van huis zijn moest. En toch, blijmoedig maakte zij alles gereed voor elke inspectiereis, zodat ik van mijn studeer-tafel op de kar stappen kon. En al de tijd van mijn afwezen was zij bezig te bedenken en in orde te maken enige verrassingen der liefde om mijn terugkomst te veraangenaamen.

4. *Kinderlik* was zij, kinderlik bleef zij; kinderlik, in die zin waarin wij allen "kinderen" moeten worden om het Koninkrijk Gods te kunnen ingaan. Terwijl twee van haar vriendinnen, na ons vertrek van de Paarl, over haar spraken, zeide de een: "Dat bewonder ik zo in mevrouw du Toit: haar kinderlikheid; zij blijft een kind onder alles; al zou zij 80 jaren oud worden, dan blijft zij nog een kind." Zo echt kinderlik kon zij zich schikken naar alles; kon zij zich met het geringste vermaken; kon zij zich door mij laten leiden. Was het niet zulk een onschuldig kinderspel, toen wij ons samen vermaakten in het uittekenen van de beste plannen tot uitleg van een bloemtuintje voor onze woning; in het zaaien van bloemzaden in allerlei figuren op de beddingen; in het dageliks waarnemen hoe die zaden opkomen en groeien? Ja, welk een verlustiging! En toen die eerste bloempjes pas ontloken, werd mijn schoonste bloem plotseling afgeplukt, of overgeplant in 's Heeren lusthof. En wat vroeger de lust van mijn ogen was, die lieve bloempjes, ach, zij persen nu menige zucht uit het hart, menige traan uit het oog. Tuin, woning en alles hadden wij *samen* in orde gemaakt, met zoveel lust en genoegen, om dat nu *samen* te genieten; en nu zij henen gegaan is, juist toen alles pas in orde was, is het mij of ik dat niet *alleen* kan genieten. In niets vind ik nu smaak of lust of genoegen. Alles zegt: "Bij mij is het niet." Ja, nu zie en versta ik het eerst recht wat zij mij eens zeide: "zij had enkel voor haar Heere en voor mij geleefd."

5 Ja, *stille Godsvrucht* was de wortel van al haar deugden, de verborgen sieraad haars levens. Bij haar bestond het Koninkrijk der Hemelen niet in woorden, maar in kracht. O, welke heerlike lessen heb ik voor mij zelve en voor anderen uit haar voorbeeld, zonder woorden geput. Geen voorbidder in biduren; maar 's avonds als ik reeds insluimerde was zij nog steeds in stil gebed. (Ja, nu *gevoel* ik dat er een bidder uit mijn huis, van mijn zijde, is weggenomen). Geen geruchtmakende arbeider in Zondagscholen, enz., maar met welk een toewijding vergaderde zij onze lieve kleinen rondom zich, om hen van de lieve Heiland te vertellen, en zijn liefde in die ledere hartjes in te planten. 'Ja, nu zucht ik dat Gods Geest dat werk voortzette zoals ik niet kan). Geen opzienbarende werken, maar stille daden van liefde waren de vruchten van haar geloof; daarvan kan de arme weduwe getuigen die de bespaarde penningen onbemerkt ontving, of de hulpeloze kranke, die door de liefdehand wierd gesteund. Ja, gewisselijk, zij heeft haar loon niet weg; haar loon is in de Hemelen. Hier op aarde heeft zij het niet gezocht, en ook niet gevonden. Daarom ook mogelijk zo vroeg weggenomen. Zij rust van haar arbeid en haar werken volgen. Zij was rijp voor de hemel."

HAAR STERWENSLOT.

Plotseling, onverwacht voor *mij* is zij afgesneden. Doch niet onverwacht voor haar. Jonger van jaren, sterker en gezonder van lichaamskracht, heeft zij toch steeds volgehouden dat zij mij zoude voorgaan. Maar vooral in de laatste tijd leefde zij in het besef van haar spoedig verscheiden. Steeds buitengewoon voorspoedig bevallen van vorige kinderen, heeft zij mij herhaaldelijk gezegd dat de vrouw staat waarin zij zich nu bevond haar einde zou zijn, en wel vóór de bepaalde tijd. Toen ik op de laatste inspectie reis ging, uitte zij mij haar bekommernis dat iets met haar zou gebeuren tijdens mijn afwezigheid. Ik trachtte haar gerust te stellen, dat zij zich maar onrustig gevoelde omdat wij nu ver van familie en vrienden zijn. Doch zij hield vol, dat haar einde aanstaande was.

Toen ik, ongeveer een week vóór haar dood, van de reize terugkwam, vond ik haar nog gezond als tevoren. Er was niets buitengewoons te bemerken. Zij had slechts een pijn in de halsspieren, tengevolge van een tocht.....

De pijn, die haar enige nachten wat gekweld had, was de laatste nacht juist zó beter dat zij goed doorsliep. Wat na 12 ure van kantoor terugkerende, vond ik haar, ook volgens gewoonte, in onze slaapkamer, in de leuningstoel, in de stilte, met haar Bijbel. Ik vroeg hoe het ging; de pijn kwelde haar toen weder een weinig.

Wij gingen eten. De Kommissie van Kerkvereniging hield juist zitting alhier, en Ouderling Meijer logeerde bij ons en zat mede aan tafel. Wij aten en spraken over de zaken onder behandeling. Wij bemerkten nog niets buitengewoons; zij at en sprak met ons samen. Na het eten gingen wij als gewoonlijk wat liggen. Nu zeide zij mij, dat de halspijn erger was, en dat zij ook hoofdpijn had. Ik bereidde de medicijn van Eerw. Grunbergen en zij nam ze.

De hoofdpijn werd echter steeds erger. Nu liet ik een warm voetbad komen. Wat later begon zij te klagen over benauwdheid, en een paar malen trachtte zij te braken. Ik lag te lezen toen ik een poos later bemerkte dat zij stuiptrekkingen kreeg. Binnen vijf minuten tijds was de eerste aanval voorbij. Ik liet dadelik Eerw. Grunbergen roepen. Hij kwam ogenblikkelijk, en diende haar homoeopatische middelen toe alle kwartieren. Zij sprak echter niets, maar klaagde slechts over benauwdheid en zware hoofdpijn, en was zeer woelig.

In deze toestand bleef zij ruim een uur lang.

Eerwaarde Grunbergen verzekerde mij intussen herhaaldelijk dat er hoegenaamd geen gevaar bij was.

Toer werd zij rustig. Zij leunde tegen kussens, terwijl ik achter haar zat en haar ondersteunde. Het schein of zij nu zacht insliep. De stuiptrekkingen begonnen weder, nu heviger en langduriger dan de eerste maal. Eerw. Grunbergen verzekerde mij weder dat er geen gevaar bestond; doch zo ik zulks begeerde zou hij zelf spoedig Dr. Dyer gaan halen, ter mijner geruststelling.

Hij ging. Uitgaande kwam juist onze trouwe vriend en broeder, J. S. Joubert, de Weesheer, met ega, aangereden. Hij gaf zijn rijtuig aan Eerw. Grunbergen, die flink voortreed. Hij vond Dr. Dyer niet te huis. Toen hij aankwam was zij reeds heengegaan.

Toen ik zag dat zij werkelijk ontslapen was, O, onvergetelike stonde! vroeg ik de vrienden met mij neer te knielen rondom haar doodsbed, en ik bad, o.a.: "De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen; de naam des Heeren zij geloofd!" Ja, bij de verzuchting om erbarming voor mij en de moederloze weesjes, was ook de danktoon voor wat wij zolang in haar mochten bezitten, en dat wij de hope der heerlijkheid tot vertroosting hebben.

Vrienden stroomden nu toe van alle zijden om sympathie en hulpe te betonen. Ja, waarlik verkwikkend was zoveel vriendschap en liefde in de ure der beproeving. Alle zorg werd van mijn schouders genomen.

En vraagt gij naar mijn stemming, ach, liever schuif ik een sluier daarover, tot de eeuwigheid alles aan het licht brengt. Gij kunt u enigzins mijn toestand voorstellen; maar er zijn huweliksgeheimen die zich niet ontsluieren laten, en hier waren omstandigheden die de beproeving te zwaarder maakten. Ik, die nooit in een kind stuiptrekkingen kon aanzien, moet hier mijn geliefde daarin zien doodworstelen. Zonder een afscheidswoord of enige bestelling moest ik haar zien henegaan.

En de kindertjes! Ja, gelukkig, de twee jongsten, de dochtertjes, begrepen nog niets van het verlies, en bleven vrolijk spelen. Ik erkende wel daarin Gods wijs bestel, want hoe zou men zulke kleinen kunnen troosten? Maar toch, mijn hart kon die onschuldige kindervreugde nauweliks aanzien. De twee zootjes waren in 't eerst zeer bedroefd en weenden bitterlik, vooral Japie, die zo innig aan zijn moeder verbonden was. Die twee liepen mij dan ook overal na, waar ik ook ging, om de eenzaamheid op te zoeken, in de tuin, of in mijn studeerkamer, of waar ook. Medelijden met mij schein hoofddrijfveer in hun jonge hartjes. Telkens zeide Dawie: "Pa moet toch niet zo verdrietig zijn; onze Lieve Heere zal wel voor ons zorgen!" En waarlik in die oprechte taal uit het kinderhart was voor mij meer vertroosting dan in de welsprekendste troostredenen.

Die nacht sliep ik natuurlijk niets. Het was mij gedurig of zij maar in bezwijming gevallen was en weder zoude bijkomen. Telkens bij het minste geritsel, luisterde ik of zij niet ten leven was teruggekeerd.

De volgende dag was de begrafenis besteld. De woning was te klein voor de vergaderde menigte. De kist werd voor de deur geplaatst, onder de brede verandah, zodat men van buiten en van binnen horen kon. Ds. Bosman liet zingen Gez. 160 : 5, en las 1 Thess. 4 : 13—18, (woorden door mij op de vorige Zondag-avond voor de gemeente verklaard, in verband met Mat. 24 : 13). Daarop deed Ds. Postma een gebed. Ds. Ackerman sprak nu over Joh. 16 : 33b. Ds. van Warmelo sloot met gebed. Ik stond al de tijd in de deur, met de twee zootjes bij mij.

Nu gingen wij grafwaarts. Elk aanbod van een rijtuig wees ik van de hand, verkiezende achter haar lijkbaar te wandelen. Bij het graf sprak Ds. Neethling, van Utrecht, over Joh. 11 : 28b, en liet (op mijn wens), met kleine wijziging, zingen Gez. 191 : 2; nadat Ds. Neethling, van Lijdenburg, een gebed gedaan had.

Nu werd de kist neergelaten in de aarde. Ik hief mijn hand op over het open graf en sprak (in Gods kracht) : "Ik geloof de wederopstanding des vlezes en een eeuwig leven. Amen." Wij wierpen een handvol stof op onze dode en keerden huiswaarts."

Tot sover ons saamgetrokke aanhaling uit "*Lijden en Vertrouwing*." Verder staan daar nog in adresse en briewe van deelneming. 'n Waardige slot vorm die opstelle-reeks met die opskrif: "Kinderen der Opstanding." Dit moet seker eendag herdruk word, omdat die behandelde onderwerp, n.l. die onderlinge verhouding van die gelowige na dood en opstanding, teveel verwaarloos word.

KONSESSIE-POLITIEK.

Ds. Du Toit noem als enigste punt van verskil tussen die Transvaalse regering en hom die Konsessie-politiek. Teën die politiek, sê hij in latere geskifte, het hij privaat en publiek gewaarskuw. Daarmee was n.l. kort na die teruggawe van die land begonne deur "enige Jodesmouse". Ds. Du Toit sê : "Wij hebben van het begin daartegen getuigd met al de kracht die in ons was, als tegen een kanker, die heel de staat doortrekken zal, daar die politiek ten doel heeft de enkelen te verrijken ten koste van het gemenebest... En zo is het reeds en zo zal het zijn. Weinigen zijn daardoor verrijkt, maar de algemene bevolking van Transvaal is verarmd." Ds. Du Toit verwijs dan naar die waarschuwende voorbeeld van Israël onder die "republikeinse heerschappij van de richteren (1 Sam. 8), onder het hogepriesterlik geslacht van Eli (1 Sam. 3), en later onder de koningen (Jes. 1:23)".

Die "Patriot" van 27 Julie 1883 sê: "Die stroom van konsessies word gestop en beslote word deur middel van die deputasie 'n bekwame en ervare finansier uit Europa te ontbied om die finansiewese van die Republiek op vaste grondslaë te vestig... Die finansiële kommissie, deur die regering aangestel, bevind dat 195 konsessies reeds aangevraag werd tot Junie, terwijl die aanvraë nog bij die dag inkom, tot 6 op één uur."

Met betrekking tot die deputasie, waarvan hier melding gemaak word en waarvan Ds. Du Toit lid was, gee ons elders in 'n aparte hoofstuk enige belangwekkende biesonderhede.

DIE BECHUANALAND KWESSIE.

Na sijn terugkoms uit Europa werd Ds. du Toit als spesiale kommissaris naar die westergrens gestuur.

Die affêre, wat soveel stof opgejaag het, was toen in volle gang. Dis 'n ingewikkelde geskiedenis, en ons het g'n tyd of plek om daar 'n historiese relaas van te gee nie. Bowendien het ons eers bij ter perse gaan die "Patriot"-legger van 1884 in die hande gekrij en bij deurbladering daarvan blijk, dat die blad g'n biesonder lig op Ds. Du Toit se houding in die saak werp nie. Die skrijwer hiervan het daarom informasie ingewin bij iemand, wat van nabij met die hele saak bekend was. Sijn oordeel, wat op eie waarneming gegrond is, laat ons, met weglating van enige name en nou minder passende biesonderhede, hier afdruk. In 'n drietal briewe sê hij dit (in die eerste brief word gesinspeel op die oordeel van 'n welingeligte predikant.

(1)

"In antwoord op uw skrijwe *re* Westergrens Kwestie moet ek sê dat Ds. die sâkie, in 'n paar woorde goed geseg het. Die hijse fan die Transfaalse flag op die betwiste grondgebied was 'n fout, en uw oorlede fader het daarvoor *alleen* moet boet. Al die woede fan die folk het op hom gefal. Daardeur het hij feral sijn populariteit in Transfaal ferloor. Almal het gedag Ds. du Toit was die skuldige persoon, ook ek was al die jare onder die indruk, totdat oorlede mij in 1893 die instruktie toon, waaruit duidelik blijk, dat uw fader *gestuurd* was, met 'n duidelike opdrag om die Transfaalse flag te gaan hijs op die betwiste grondgebied. Uw oorlede fader het nooit, sofer mij bekend is, enige poging aangewend om hom fan blaam te suiwer nie, en so is hij tot hede die skuldige in die oog van die publik...

"Ek het gespreek van 'n fout, maar dit was amper 'n bloedige strijd. Gen. Warren met 10,000 troepe was reeds op onse grens en die Transfaal moes 'n ontterende foetfal doen... Almal het uw fader dit geweldig kwalik geneem en het gemeen dat sijn handelwijse die oorsaak is dat Transfaal aan so'n fernedering werd prijs gegee. Selfs van sijn beste politieke vriende het hom fan toen af die rug toegekeer"...

(2)

"Ek dreig al lank om weer aan u te skrijwe. In mijn laatste brief oor die Westergrens Kwestie het ek gesê dat die hijse fan die fierkleur, op die betwiste grondgebied, fader gestaan het fir die Jameson-Infal; en die Jameson-Infal het weer fader gestaan fir die jongste Boer-Engelse oorlog, waarbij ons ons onafhankelikeid ferloor het.

“U kan miskien daaruit opgemaak hê, dat ek gemeen het, dat uw oorlede fader dus oek ferantwoordelik moet gehou worde fir die ferlies fan ons onafhankelikheid. Dit is dan oek juis die rede waarom ek al lank gedreig het, om aan u daaromtrent te skrijwe. Mr. C. Rhodes was die Komissaris, aangestel deur die Britse Kroon; en Generaal Joubert was als Komissaris van die kant fan die Republiek aangestel; albei had folmag fan hulle respektiewe Regerings om die Westergrens Kwessie te regel. Buitekant die oorspronklike grenslijn fan ons oorlede Republiek was ontstaan geskille tussen die Kafferstamme en Transvaalse en Vrijstaatse Burgers (vrijwilligers), aan die een kant, en andere Kafferstamme met Engelse, hoofsakelik afkomstig uit Kimberley, aan die ander kant. Uiteindelijk is daar 'n skikking getroffe en uit die skikking is die twee kleine Republieke, Rooigrond en Stellaland, ontstaan.

“Generaal Joubert werd teruggeroep en uw oorlede fader as Komissaris gestuur. Die opdrag aan uw fader was, om die flag te hijs op Rooigrond en Stellaland en dan af te wag om te sien wat Engeland sou doen. Hij deed dit en daardeur was Cecil Rhodes meteen los fan die ooreenkomst met Gen. Joubert getroffe, waardeur prakties een gebied groter as Transvaal aan die Republiek geheg sou worde. Dit ferijdelde Joubert sijn werk en of dit as sodanig bedoel was, is ek vandag nie bereid om te sê nie; maar seker is dit dat DIT die gevolg fan die flaghijserij was.

“Toen die flaghijserij nou 'n mislukking geworde was, rij arme Ds. Du Toit *alleen* aan die pen en ferlies daardeur veel invloed bij die folk fan Transvaal.

“Die hele episode het fir Rhodes geleer *hoe* om te werk te gaan en toe begin hij die Kaffirlande rondom ons in te palm onder Konsessies en daar sit ons toen in die tronk, met selfs geen uitweg naar die Noorde opegelaat. Ek hoef u nie te sê fanwaar en deur wie die Jameson-Infal georganiseer is geworde; en ek hoef u ewemin te fertel dat die Jameson-Infal slegs maar 'n foorspel was fan die noodlottige Boer-Brit Oorlog, waarbij ons alles ferspeel het. Uw oorlede fader is *mede*-skuldig aan die hijse fan die Fierkleur te Rooigrond; maar hij is nie die *enige*-skuldige nie; en oek selfs nie die *meest*-skuldige nie; dóg die andere is skotfrij gegaan en uw fader moes *alleen* en *al* die blaam draag.

“Tog bij dit al gaf ek hem steeds al die eer wat hom toekom, want daar is niemand onder die son son-

der foute. Dat ek een hoge dunk fan hem had, blijk uit hierdie paar digreeltjies wat ek geskrijwe het, toen ek sijn doodberig ontfang het."

(3)

Die derde brief is 'n oordeel oor Ds. Du Toit se brosjure, getiteld: "De Bechuanaland Kwestie, histories toegelicht," en lui als volg:

"Dit het fer mij lang geneem om die boekie te lees. Ek het dit wel 20 maal opgeneem met die besluit om dit diemaal deur te lees, maar gou-gou kom ek bij iets wat mij so erg, dat ek die boekie wegsmyt; nie uit 'n oortuiging dat wat daarin geseg word, 'n ferkeerde foorstelling is fan feite, maar omdat nou weer foor mijn gees die ferlede begin op te leef; en mijn siel opnuw met weersin ferful teen die Britse geknoei fan die da'e. Dit roep in mij weer wakker wat al lang reeds aan slaap was. Die hele boekie is slegs 'n resumé van offisiële stukke, met enkele aanmerkings as aanfullende skakels.

"Slegs die 6 gefolgtrekkinge op bladsij 120 en 121 derat 'n klein betjie fan die slotsomme, waartoe enig onbefooroordeelde mens sou kom—al is die mens selfs 'n Engelsman.

Ek foor mij sou die gefolgtrekkinge in krasser woorde ingeklee hê; en ek sou daar meer tõegefoeg hê. Dit is klaar en duidelik dat Ds. Du Toit hoofsakelik op die oog had om die *offisiële stukke self te laat spreek*! En opdat die publiek nie 'n ferwarring sal maak fan af die stukke, het hij dit agtermekaar gerangskik, soos dit tussen die Regeringe gewissel is geworde. Daardeur het Ds. Du Toit wis 'n diens aan sijn folk bewijs, wat mogelijk eers deur die nageslag, en seker *beter* deur die nageslag op prijs sal gestel worde."

Die gevolgtrekkinge, waarvan bowe sprake is, lui aldus:—

"1. Door de Konventie van Pretoria werden de stammen buiten de Westelike grenslijn der Transvaal als onafhankelijk erkend. Zij konden dus vrijuit doen met het hunne wat zij verlangden. Noch Engeland, noch Transvaal had zich enig recht op hen voorbehouden. Zij konden dus oorlog verklaren en vrede sluiten, vrijwilligers in dienst nemen en betalen, andere mogendheden inroepen, enz., naar goedvinden. Dit beginsel werd zelfs door de Hoge Kommissaris erkend. En toch weigerde Engeland het goed te keuren toen beide partijen, krachtens Vredestraktaat van 1882, haar territoriale rechten overmaakten aan de Regering der Z. A. Republiek, zich onder haar bescherming en haar bestuur plaatsende!

"2. Ja, Engeland gaat verder, en weigert zelfs de rechtsgeldigheid van gemeld Vredestraktaat te erkennen,—een Traktaat gesloten tussen twee mogendheden door Engeland zelf als onafhankelijk erkend. Hier komt nog meer bij. Een van de voorwaarden waaronder de nieuwe grensregeling in de konventie van Londen werd vastgesteld is: "dat de Opperhoofden Mas-souw en Moshette, met hun onderhorigen, hun *de facto* rechten van grondbezit buiten gemelde grens blijven behouden." Nu is de vraag: is het recht van verovering geen *de facto* recht? Is zelfs het recht van okkupatie geen *de facto* recht? Men houde wel in het oog dat, toen de Londense Konventie gesloten werd, het voormeld Vredestraktaat in werking was en Moshette, met zijn onderhorigen, in het bezit was van de gronden, hun toegekend en verzekerd in gemeld Vredesverdrag, en welke Engeland hun nu ontnemen wil en aan Montsioa hergeven. Welk recht heeft Engeland hiertoe? Is dat geen verbreken van de termen der Londense Konventie? Behoort de Transvaalse Regering niet op te komen voor de *de facto* rechten van Moshette, die nu haar onderdaan is, en op wiens *de facto* rechten zo schromelik inbreuk wordt gemaakt?—En spreekt Engeland nog van de verbreking van verbintenissen?

"3. Engeland beroept zich nu op het feit, dat zij Montsioa onder haar protektie heeft genomen, en op grond daarvan zijn rechten in bescherming neemt. Maar dan behoort de beschermheer toch rekening te houden met het bestaande (*status quo*) waarin hij zijn beschermeling vond; Engeland kan toch geen rechten beschermen welke Montsioa niet bezat, maar wettiglik had afgestaan.

"4. Veeleer is Engeland bovendien verantwoordelik voor hetgeen na die tijd gebeurd is. Engeland nam Montsioa onder bescherming. Hierdoor bemoedigd viel Montsioa de onderhorigen van Moshette wederrechtelik aan. De beschermheer is niet vertegenwoordigd, had geen beschermende macht aanwezig om zijn beschermeling te verdedigen. Montsioa werd op nieuw verslagen, met verlies van vee en grond. Wie is hiervoor verantwoordelik te houden? Wie is verantwoordelik zowel voor de aanleiding als voor de uitslag van een oorlog, door Engeland's beschermeling begonnen en met zulk een noodlottige uitslag gevoerd?

"5. Door Britse autoriteiten is zoveel partij getrokken van de dood van Bethell, die volgens de feiten niet anders te beschouwen is dan een verrader en meinedige, die zijn verdiend loon heeft ontvangen. Generaal Warren moet nu de moorden (?) op Honey en Bethell gepleegd wreken. Maar waarom niet de gruweldaden door Montsioa en Mankoroane gepleegd onderzocht? Mogen zij maar doen wat zij willen omdat zij Britse beschermelingen zijn? Hoe is met Coetsee en Weeber gehandeld door Montsioa? Wanneer zullen de wrede moorden op Machabi's stam gepleegd door Montsioa gewroken worden?...

"6. Daartegenover blijft het van betekenis voor elke rechtgezinde Afrikaner, dat een man als de Kaapse Premier, na persoonlijke kennisneming, tegenover het schelden op de rovers, vrijbuiters en moordenaars van Gosen, erkennen moest, dat hij

aldaar geen minder eerbare bevolking heeft aangetroffen dan in enig ander deel van Zuid Afrika. Eer inzonderheid voor de heer Gey van Pittius, dat hij waardiglik uit het moeilik strijdperk kan terugtreden, wijkende voor de overmacht maar gewapend met het recht."

Die hele ingewikkelde geskiedenis vat die skrywer van "Zwart Piletjes" (Prof. Cachet) in 'n paar woorde saam en dis genoeg als ons *dit* maar weet en onthou :—

„De meeste leden der Afrikaanse partij durven voor hun gevoelens niet uitkomen.

„Kyk, vriende in Gosenland," had de Afrikaanse partij moeten zeggen, "gelyk het julle, daaraan is geen twyfel ni, di grond komt julle wettig toe, mar julle is mar twee honderd man en Engeland het baing volk, en daarom moet julle trek. Help sal ons julle tog ni, daarvoor is ons te.....loyaal; di Transvaal sal julle ook ni help, di is te swak, en daarom, gelyk of ni, vat jou goed en trek, net as julle vaders uit Natal moes trek". (P. 13 Febr. '85).

Dan gee "Zwart Piletjes" 'n rake beskrywing van die afloop van die hele affère onder Warren. Ons vind dit te mooi om dit aan die leser te onthou :—

"Alle wereld ik was nog nooit zo dicht by vastlopen geweest als nu. Myn oudste zoon die onder Warren dient, stuurde my een proklamatie, een afscheid aan de troepen, en net toen ik die naar *Di Patriot* wou sturen, komt die proklamatie uit, en nu zie ik dat die kwaai jongen my bedrogen heeft. Om te laten zien hoe die kerel my gepierd heeft, geef ik die *valse* proklamatie :—

"By di weggaan van jullie na zesmaande diens, moet ik jullie bedank, hoewel jullie mar min gedaan het, maar dat kon jullie ni help.

Toe jullie gekom het, was daar 'n grote opskudding; al di mense praat van oproer, ons het wel beter geweet, maar ons het mar saam geskreeuw, in di hoop dat er miskien tog oproer sou kom. Di ding is ni gebeur.

As jullie nou thuis kom, dan sal jullie mama's, sussies, tantes, en niggies vir jullie vra, wat jullie uitgevoer het, en wat sal jullie dan seh?

Om te seh : "niks ni," lyk so mal, daarom sal ik jullie raad gé.

1. Jullie moet eers beskryf di gevaar met di trein, hoe o'eral myne kon gewees hê om jullie te laat opvlieg, hoe o'eral boere kommandos kon gewees hê om jullie te skiet. Dat er niks was kon jullie ni help ni.

2. Dan kan jullie seh, dat jullie had 'n tog deur di woestyn net so hard as in di Soudan behalwe julle had water; geen siekte, en geen Arabiere, anders was het net so.

Dat di enige nut van di expeditie was, di putte di jullie gemaak het, kan jullie maar stil hou. Daarvoor is jullie ni gestuur ni.

Glori het jullie ni gekry ni, mar wat ni is kan kom. As myn plan aangeneem word, en di genootskap vir inboorlinge mooi saam werk, en jullie mooi jullie bes doen dan is er nog 'n goeie kans. 'n Mens kan di Afrikaanse boer baing trap, mar miskien word hy eenmaal kwaai.—

Verder kan jul di groetnis doen an jullie mama's, sussies, tantes en niggies, en hulle vertel dat ik net nou kom, en dat Afrika ook al weer die graf van myn reputasie is gewees.—" (P. 7 Aug. '85).

LASTER.

Gelyktijdig met Ds. Du Toit se optrede als spesiale kommissaris insake die westergrens-kwessie het die "Cape Argus", toen 'n vinnig-rooie blad, 'n lelike en oue praatjie die wereld ingestuur, wat bedoeld was om die karakter van Ds. Du Toit aan te tas. Die "Volkstem" het daarvan melding gemaak en so het dit tot kennis van die Transvaalse regering gekom, wat dadelik aan sijn Supt. van Onderwijs "enige inligtinge" gevra het. Ons gee hier Ds. Du Toit se antwoord enigsins uitvoerig, nie omdat die saak enige aktuële betekenis het nie, maar omdat ten minste één geskiedenis-boek smalend daarvan melding maak. Die goeie naam van Ds. Du Toit eis dus die afdruk van die hier volgende stukke. Ds. Du Toit skryf :—

"In 't kort deel ik de feiten der zaak met de stukken mede, voor zover die in mijn bezit zijn. Maar ik heb getelegrafeerd naar de Paarl, om gecertificeerde kopien van alle stukken op deze zaak betrekking hebbende. Zodra ik ze ontvang ben ik bereid ze ter beschikking der HEd. Reg. te stellen, met de meest volledige informatie, indien door de HEd. Regering nodig geoordeeld.

De feiten der zaak zijn deze :—

In de maand Julie 1877, nu bijna 8 jaren geleden, terwijl ik predikant was van de gemeente Noorder Paarl, kwam mij ter ore dat er zekere ernstige geruchten aangaande mijn wandel in omloop waren.

Dadelik verzocht ik de Kerkeraad der gemeente de zaak te willen onderzoeken en voor de aandacht der Ringskommissie te brengen, zijnde deze het bevoegde lichaam, volgens Kerkwet, om de zaak te onderzoeken.

De Kerkeraad nam nauwkeurig alle verklaringen op en verzond ze naar de R. K. Gemelde Kommissie onderzocht de zaak en hoorde alle getuigen, in een zitting van twee of drie dagen, en deelde mij, als resultaat van haar onderzoek mede, het volgende Ekstrakt uit haar Notulen, waarvan ik een getrouw afschrift volgen laat :—

Ekstrakt uit de Notulen der Ringskommissie van de Kaapstadse Ring.

Paarl, 3 Aug. 1877.

T. A.—Na ernstige overweging van de zaak komt de Kommissie eenparig tot het besluit om aan de Voorzitter van de Ring te rapporteren, dat zij, met getuigenissen als die van P. J. Malan, Aug. Ahrbeck, A. A. Sparenburg, en P. A. J. de Roubaix vóór zich, geen grond vindt, om een Akte van Beschuldiging tegen de WelEw. S. J. du Toit op te stellen, en dus de zaak als ongegrond van de hand wyst.

Voor waar Ekstrakt,

A. D. LUCKHOFF, Scriba der Kommissie."

De Kerkeraad der Gemeente zond mij daarop het volgende Adres van Sympathie, waarvan ik een getrouw afschrift volgen laat :

Konsistorie Kamer der Gemeente Noorder Paarl,
de 3de Augustus 1877.

De WelEerw. Z. G. Heer, S. J. DU TOIT, Leeraar der Gemeente Noorder Paarl.

WelEerwaarde Heer, Geliefde Herder en Leeraar,

Wij ondergetekenden, Leden des Kerkerads, verklaren hiermede onze hartelike sympathie met UEerw. in de omstandigheden waarin gij voor enige tijd verkeerdet. Hoewel wij voor onszelf ons ten volle overtuigd hielden van uw onschuld kunnen wij toch niet nalaten, om bij deze gelegenheid, bij vernieuwing, onze hartelike toegenegenheid en vertrouwen in UWelEerw. uit te spreken : en hopen dat de Heere UEerw. verder tot een rijke zege voor deze Gemeente make, en dat uit dit schijnbaar kwaad ook voor U Eerw. en de Gemeente een heerlijk goed moge geboren worden ; en dat de dag der Eeuwigheid het *Waarom* in helder licht zal stellen.

Wij blijven met heilbede,

Namens de Kerkeraad der Gemeente "Noorder Paarl,"

J. P. MALHERBE, Ouderling,"

Verder besloot de Kerkeraad de beschuldiger in deze gerechtmakende zaak onder censuur te plaatsen voor de tijd van zes maanden, wegens rustverstoring in de gemeente. De gecensureerde appelleerde naar de Ring, welke echter zowel het vonnis des Kerkerads als de uitspraak der Ringskommissie bekrachtigde. Later appelleerde de gecensureerde nog naar de Synode, welke mede het appèl van de hand wees."

Verder siteer Ds. Du Toit 'n adres van die gemeente bij die geleënheid hom aangebode, waarin gesê word, dat die "blijkbare kwaadwilligheid en moedwil" daartoe gediën het om diegene wat aan sijn onskuld nog getwyffel het, tot oortuiging te breng.

"Dit adres, sê Ds. du Toit, is getekend door 352 uit de ongeveer 400 leden der gemeente, en ik heb het getuigenis dergenen, die het Adres ter tekening rondbrachten dat slechts zêér weinigen (geen twintig) bezwaar hadden tegen de ondertekening, en wel niet omdat zij twyfelden aan mijn onskuld, maar omdat zy lie-

ver zagen dat ik de beschuldiger met een Aktie voor het Hoger Gerechtshof zoude vervolgen, waartegen echter, uit Christelike beginselen, bezwaar bestond niet alleen by my, maar ook by het merendeel der gemeente."

Die regering het toen als volg geantwoord :

"WelEd. heer S. J. du Toit, Sup. van Onderwys, Pretoria WelEd. heer,—Ik heb de eer de goede ontvangst te erkennen van uw brief van 2 dezer, en in antwoord wordt my opgedragen u te melden, dat de opheldering door u gegeven, de Regering zeer verblijdt en haar voorlopig voldoende is. Zij wacht alsnu de stukken, waarvan gij in uw brief melding maakt, verder af.

Ik heb de eer te zijn,

Uw Dw, Dienaar.

(w. g.) W. EDUARD BOK, Staatssekretaris.'

Nog meer stukke hieromtrent is te vinde in die "Patriot" van 1 Mei, 1885. Ons meen egter dat dit nie nodig is om meer bij te haal nie.

Die Kerk het dit nie eens nodig ge-ag om 'n akte van beskuldiging teën Ds. Du Toit op te stel nie. En waarlik niemand kan sê, dat hij dáár toen 'n persona grata was.

TWEEDE HUWELIK.

Op 8 Julie 1885 werd Ds. Du Toit aan die Paarl in die huwelik bevestig met mej. Anna F. Malan, dogter van die bekende Paarlse patriarg, Wynand Malan, en lidmate van Ds. Du Toit se vroeëre gemeente. So werd die gebroke huisgesin weer heel ge-maak.

In die tussentijd het mej. K. Brunner vir die huis-houding in Transvaal gesorg en die 4 kinders eg moederlik verpleeg. Toen Ds. Du Toit als deputasielid naar Europa moes, het hij die twee seuntjies aan sijn eie en die twee dogtertjies aan sijn skoon-moeder toevertrouw. Die toestand het geduur tot op sijn tweede huwelik.

Aangaande sijn waardige tweede vrouw hoop die skrijwer hiervan later meer te sê. Sij het Ds. Du Toit in al die verdere dae van sijn moeitevulle lewe ge-trouw bijgestaan en het hom oorleef. Uit hierdie huwelik werd twee seuns en twee dogters gebore, twee waarvan egter vroeg gestorwe is.

GOUDMIJN-ONTGINNING.

Aangaande sijn aandeel in die goudmijn-ontginning het Ds. Du Toit reeds genoegsame mededelings ge-daen. Ons wil net daarop wijs, dat Ds. Du Toit ook

hierin 'n volgeling was van sijn geestelike vader, Ds. Van der Lingen ! Nie alleen in nasionale en taäl-ideë sowel als in die studie van onvervulde profesieë nie, maar ook hierin was daar verwantskap tussen vader en seun.

Ds. Van der Lingen werd ongemerk gewikkel in die kopermijn-ondernemings in Namakwaland. Sijn doel daarmee was (net soos in die geval van Ds. Du Toit) "filantropies" van aard. Hij het dan ook aan 'n vriend geskrywe : "Intussen verdeel ik de verbeelde schat reeds in mijn mijmeringen, zóveel voor 'n fonds van behoeftige weduwen, zóveel voor evangelieverbreiding, zóveel voor de kweekschool, zóveel voor onderwijs, enz." (Kijk Lewensbeskrywing bl. 131.)

Die wil van God was ewewel in beide gevalle anders. Grote verliese was die end van die geskiedenis en die voorgestelde doel moes langs 'n ander weg gedeeltelik bereik word.

AFRIKA EN TRANSVAAL.

In 1889 het Ds. Du Toit sijn derde reis naar Europa gemaak. Als "afscheidsgroete" het hij aan sijn stamverwante in Noord- en Suid-Nederland nagelaat 'n geskrif getiteld : *Afrika, het Land der Toekomst en de Transvaal en sijn Goudvelden.*

Geniale opmerkings oor onse donkere werelddeel kom daarin voor. O.a. word ook die denkbeeld geopper van 'n spoorweg deur Afrika, waarvan Ds. Du Toit sê : "Nu beschouwt meer dan een uwer mij als een theorist of idealist om zulk een idee te durven opperen. Maar 4 of 5 jaren geleden zou men getwijfeld hebben aan het gezond verstand van iemand, die zulk een denkbeeld openbaarde. En het kan zijn, als wij 4 of 5 jaar verder zijn, dat de tijd alsdan gekomen is om de praktiese uitvoerbaarheid van zulk een schema, voor het publiek te behandelen. Voor het tegenwoordige moet de theorist zich maar vergevoegen met het droombeeld van uit het verre Zuid Afrika naar Europa over te komen per spoor binnen 8 dagen, in een salonrijtuig, met restauratiewagen daar naast."

In die geskrif bepleit Ds. Du Toit ook sijn lievelingsdenkbeeld van 'n Verenigd Suid-Afrika (nou met Britse Kusbeskerming). Hij beweert dat twee-derde van die blanke bevolking daarvoor sal stem. "En of deze staatsvorm (so gaan hij voort) slechts een overgang moet vormen tot de geheel vrije Verenigde Staten van Zuid-Afrika, dat zal de tijd dan moeten leren. Maar

een eigen land, een vrij volk, ziedaar het ideaal van jong Zuid Afrika. Niet een Engels wingewest, niet een Duitse kolonie, niet een onderhorigheid van Nederland, neen een vrij volk in een vrij land... Wie denkt nog in de 19e eeuw aan voogdijschap over meerderjarigen?"...

Van blijwende waarde is die frisse opmerkinge oor en beskrijwinge van goudformasies, handelsvoorsigte en industriële ondernemings in Suid-Afrika, insonderheid Transvaal. Gelijk op sijn tweede so het Ds. Du Toit ook op sijn derde Europese reis geijwer vir die stoffelike vooruitgang van Transvaal, deur gewenste immigrasie en buitenlandse kapitaal. Om die doel te bereik het hij altwee keer vergaderings gehou, inligtings gegee en alle molike middels in die werk gestel. Reeds in 1884 het hij in Europa met monsters goudkwarts rondgerij, maar niemand wou daar toen notisie van neem nie.

PIONIERSWERK.

Op die vraag: vanwaar die teënwoordige depressie in Transvaalse mijnwaarde? antwoord Ds. Du Toit, dat daar twee oorsake is: 1) die oorspekulasie en 2) gebrek aan ervare vakmanne.

Ten opsigte van punt 2 gee hij 'n staaltjie van pioniersarbeid, wat ons hier graag boekstaaf. Ds. Du Toit skrijf:

"Toen wij de Paarl-Pretoria Maatschappij hadden gevestigd op de plaats Langlaagte, was onze eerste studie de behoorlike opening der mijnen en ontbieding van machinerie. Wat hebben wij een massa katalogi en brosjures moeten doorgaan! Wij waren de eersten om de solide machines van Fraser en Chalmers uit Amerika te ontbieden en namen daarbij de voorzorg door bemiddeling derzelfde firma drie experts te verkrijgen, nl. een voor het monteren der machines, een voor de opening der mijnen, en een als amalgamator, om de machines te besturen en tevens Afrikaanse jongelui op te leiden. Van die drie personen—vakmannen—met zorg gekozen en duur betaald, bleek dat de monteur der machine zijn vak verstond. De mijnningenieur liet veel werk na, hetwelk moest worden overgedaan, maar de hoofdpersoon moest zijn de amalgamator, de man die het goud moest vangen. En deze? In plaats van drie ton per dag en per stamper te vermalen, liet hij niet meer dan een *halve* ton door de machine gaan en vermaalde de stamper in plaats van het kwarts. En hoe ging het met het goudvangen? O wee! welke dagen! Honderden aandeelhouders door geheel Zuid-Afrika wachtten met ongeduld op de resultaten der eerste vermaling. Het beste en rijkste kwarts werd in de machine gedaan en wat kregen we? *Twee en een half pennyweight* per ton! en dit nog vermengd met ijzer van de vermaalde machine.

Maar beneden in de waterloop kon men het weggedreven amalgama—kwikzilver—hetwelk het goud had af- en meegevoerd, met handen vol bij elkander schrapen. Geen ander weg open dan summier ontslag. Wie nu te nemen? Op een Afrikaander viel de keus, een *selfmade* man, zonder titels achter zijn naam. We gaven hem dezelfde machine, doch vrij wat verknoeid; hij kreeg hetzelfde kwarts, alleen het beste was er uit genomen, en zie hier de resultaten door hem geleverd: in plaats van een halve ton per stamper en per dag, vermaalde hij 4 ton per stamper en per dag; uit het mainrif leverde hij 15 dwts. schoon goud per ton en uit de "leaders" tot drie ons! Die man verdient genoemd te worden: de heer DAVID DRAPER, tans bestuurder van de Klerksdorp Mainrifmaatschappij en de Mijnbouwmaatschappij "Odin." Wat we hier hebben aangestipt, is de barensnood geweest van zogoed als alle maatschappijen."
